

Research Center of Poltava Region History
of Poltava Region State Administration

PÓLTAVICA

POLTAVA ENCYCLOPAEDIA

VOLUME

12

RELIGION and CHURCH

Editor-in-chief
O. A. BILOUSKO

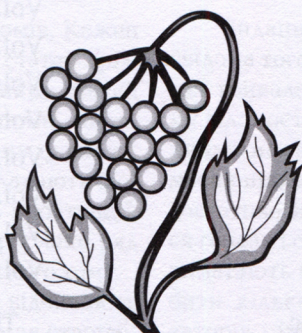
Editorial staff: Y. M. VARCHENKO, A. M. KYRYDON, V. O. MOKLIAK,
T. P. PUSTOVIT (Deputy editor-in-chief), V. M. KHANKO, S. V. KHORIEV.

Poltava
Poltavskyyi Literator Publishers
2009

Центр дослідження історії Полтавщини
Полтавської обласної державної адміністрації

ПОЛТАВІКА

ПОЛТАВСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

ТОМ
12

РЕЛІГІЯ і ЦЕРКВА

Головний редактор
О. А. БІЛОУСЬКО

Редакційна колегія: Ю. М. ВАРЧЕНКО, А. М. КИРИДОН, В. О. МОКЛЯК,
Т. П. ПУСТОВІТ (заступник головного редактора), В. М. ХАНКО, С. В. ХОРЄВ.

Полтава
Видавництво «Полтавський літератор»
2009

ПОЛТАВІКА

ПОЛТАВСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ у 12 томах

Автор ідеї та керівник проекту
О. А. БІЛОУСЬКО

- Том 1: **Природа.**
- Том 2: **Населення.**
- Том 3: **Суспільство.**
- Том 4: **Історія.**
- Том 5: **Господарство.**
- Том 6: **Освіта і наука.**
- Том 7: **Мова і література.**
- Том 8: **Народна культура.**
- Том 9: **Професійна культура.**
- Том 10: **Охорона здоров'я.**
- Том 11: **Військова справа.**
- Том 12: **Релігія і церква. 2009*.**

* Зірочкою позначено томи, що вийшли;
цифрою – рік виходу тому.

НАУКОВО-РЕДАКЦІЙНА РАДА

БІЛОУС Г. П.
БІЛОУСЬКО О. А.
(заступник голови)
ГАЛІУЛЛІНА Т. В.
(секретар)
КЛЕПКО С. Ф.
КУЛЬЧИНСЬКИЙ М. Г.
МОКЛЯК В. О.
НЕСТУЛЯ О. О.
ПАЩЕНКО В. О.
ПОШИВАЙЛО О. М.
ПУСТОВГАР О. М.
(заступник голови)
ПУСТОВІТ Т. П.
(заступник голови)
САМОЙЛЕНКО Ю. О.
СОЛОВЕЙ С. А.
(голова)
СТЕПАНЕНКО М. І.
СУПРУНЕНКО О. Б.
ФЕСИК К. Б.
ХАНКО В. М.

POLTAVICA

POLTAVA ENCYCLOPAEDIA in 12 volumes

The author of the idea and project leader
O. A. BILOUSKO

- Vol. 1: **Nature.**
- Vol. 2: **Population.**
- Vol. 3: **Society.**
- Vol. 4: **History.**
- Vol. 5: **Economy.**
- Vol. 6: **Education and Science.**
- Vol. 7: **Language and Literature.**
- Vol. 8: **Popular Culture.**
- Vol. 9: **Professional Culture.**
- Vol. 10: **Public Health Service.**
- Vol. 11: **Military.**
- Vol. 12: **Religion and Church, 2009*.**

The bug * denotes published volumes,
and digit – the year of publishing.

MAIN EDITORIAL STAFF

BILOUS H. P.
BILOUSKO O. A.
(Deputy Chairman)
GHALIYLLINA T. V.
(Secretary)
KLEPKO S. F.
KULCHYNSKYI M. H.
MOKLIAK V. O.
NESTYLIA O. O.
PASCHENKO V. O.
FOSHYVAILO O. M.
PUSTOVHAR O. M.
(Deputy Chairman)
PUSTOVIT T. P.
(Deputy Chairman)
SAMOILENKO Y. O.
SOLOVEI S. A.
(Chairman)
STEPANENKO M. I.
SUPRUNENKO O. B.
FESYK K. B.
KHANKO V. M.

раженська церква (1780) у м-ку Бубнів. Попередній храм у м-ку розібрано 1777. Дзвіниця споруджена 1800, замінена новою 1878.

Лит.: Гребинский Н. Местечко Бубнов, Золотоношского уезда, и его приходской храм // ПЕВ.ЧН. — 1882. — № 11-12. — С. 600-601; Клировая книжка..., 1902. — С. 115, 117.

В. М. Ханко.

ПІВОВАРОВ

Василь Петрович (1827, с. Голубівка Прилуцького пов. Полтавської губ., тепер Прилуцького р-ну Чернігівської обл. — 21.12.1910, м. Кременчук, тепер райцентр Полтавської обл.) — священнослужитель.

Виходець із священицької родини. Брат П. Григорія Петровича. Закінчив Роменське духовне училище, Переяславську духовну семінарію. Володючи чудовим голосом, співав на кліросі в семінарському хорі. 1852 призначений вчителем Роменського духовного училища, 1853 — псаломщиком при Константинопольській посьольській церкві. З початком російсько-турецької війни 1855 повернувся до Полтави. Був направлений священником до Спасо-Преображенської церкви м. Кременчук з умовою взяти шлюб із донькою померлого настоятеля цієї церкви прот. Гната Житецького; пропозиція була прийнята. Прослужив у Спасо-Преображенській церкві 20 років другим священником та 4 роки настоятелем. Водночас був законовчителем Кременчуцьких парафіяльного, жіночого (з 1866), реального училищ. Активно виконував місіонерську місію: особисто охрестив у православ'я понад 100 кременчуцьких євреїв. З 1880 — протоієрей, духівник 1-го благочинного округу. 1905 — вийшов поза штат.

Нагороджений набадреником, фіолетовою скуфією, камилавкою, орденами св. Анни 3 та 2 ст., св. Володимира 3 ст.

Лит.: Клепачевский А. Протоієрей Василій Петрович Пивоваров [Некролог] // ПЕВ.ЧН. — 1911. — № 8. — 10 март. — С. 508-514; Клепачевский А. Речь при погребении протоієрея о. Василя Петровича Пивоварова // ПЕВ.ЧН. — 1911. — № 8. — 10 март. — С. 514-517; Данилевский Д. Слово надгробное, произнесенное в Спасо-Преображенской церкви г. Кременчуга 23-го декабря 1910 года, при отпевании в Бозе Почившего протоієрея о. Василя Петровича Пивоварова // ПЕВ.ЧН. — 1911. — № 8. — 10 март. — С. 517-520.

Т. П. Пустовіт.

ПІВОВАРОВ

Георгій Петрович (1826, с. Голубівка Прилуцького пов. Полтавської губ., тепер Прилуцького р-ну Чернігівської обл. — 24.06.1895, м. Гадяч Полтавської губ., тепер райцентр Полтавської обл.) — священнодіяч.

Виходець із священицької родини. Брат П. Василя Петровича. Закінчив Переяславську духовну семінарію (1847). 28.04.1848 рукопокладений у сан священника Вознесенської церкви с. Риги Лохвицького пов. 04.02.1878 переведений до Успенської соборної церкви м. Гадяч з уведенням у сан протоієрея. Відзначався неабиякою громадською активністю. Був депутатом 4-го благочинного округу Лохвицького пов. (1855—1877), благочинним 4-го округу Лохвицького пов. (1861—1862, 1872—1878), благочинним 1-го округу Гадяцького пов. (з 1878), цензором проповідей, членом-співробітником Полтавського єпархіального попечительства, членом Гадяцької повітової училищної ради, директором Гадяцького повітового відділення попечительного про тюрми комітету, законовчителем Гадяцького повітового та міського училищ, депутатом при Гадяцькій межовій палаті (1878—1885), гол. Гадяцької повітової відділення єпархіальної училищної ради (1889—1895), дійсним членом Полтавського православно-місіонерського товариства. Нагороджений набадреником (1858), фіолетовою скуфією (1865), камилавкою (1872), орденами св. Анни 3 ст. та 2 ст. (1885, 1891), наперсним хрестом (1877). Похов. на Гадяцькому міському кладовищі.

Лит.: Храпов П. Некролог [Пивоваров Георгій Петрович] // ПЕВ.ЧН. — 1895. — № 20. — 15 окт. — С. 730-734.

Т. П. Пустовіт.

ПІВОВІРСЬКИЙ (ПІВГОРОДСЬКИЙ) МИКОЛАЇВСЬКИЙ МОНАСТІР

Розташовувався за версту від Городища (тепер Градизька) на схилі гори Пивиха, на лівому березі Дніпра. Початки монастиря губляться в середньовіччі. На цьому місці віднайдено залишки давнього цегляного будиництва, зокрема, рештки кладки з кількох шарів плінфи 12—13 ст. На сьогодні ці залишки фундаментів розмиті водами Кременчуцького водосховища.

Протягом існування, відомого за писемними джерелами,

був приписаний до Київського Пустинно-Миколаївського монастиря, але мав значну долю самостійності і власну історію, яка умовно ділиться на три періоди.

1515—1679.

Про виникнення П. м. відомо, що 28.03.1515 пан Дмитро Івашенцов залишив відмовний запис на користь Київського Пустинно-Миколаївського монастиря на право стягнення щорічної грошової податі з максимівських людей. [с. Максимівка знаходиться за 4 км від Градизька]. У цьому запису сказано: «Я, пан Дмитрій Івашенцов дал вечно и непорушно Николае-Пустынному монастирю, на людей своих, на максимовцев, грошовую, две копы грошей по двенадцати пеняндзей в год, те две копы грошей мает Пустынский из смежи их брать на веки вечные». 23.09.1554 Черкаський і Київський староста Анікій Горностаї дав на користь Київсько-Миколаївського монастиря ввідний запис на володіння урочищами і угіддями з бобровими гонами і рибною ловлею по Дніпру до Градизька: «Я, Аникий Горностаї, при тех всех угодях с урочища Быстрица аж до Ердани, игумена Алексея и всю братию заставил». [ур. Быстрица знаходилося біля с. Вереміївка, тепер Чорнобаївського р-ну Черкаської обл., Ердань (Йордань, Ярданка) — річка в с. Недогарки, тепер Кременчуцького р-ну. Вказані угіддя простягалися на 60 км. У 1959 затоплені водами Кременчуцького водосховища]. Бл. цього ж 1554 якийсь пан Колозович, родич подільського князя Богута Любецького записав на монастир свою вотчинну землю «Копыскую или Пивскую». Прибл. цієї пори Київський монастир придбав у Вереміївці ур. Бражна Лука, різні озера і угіддя біля гирла Сули в Чигирин-Діброві і Жовнино. [Чигирин-Діброва — згодом сотенне м-ко Лубенського полку, потім с. Градизького р-ну, 1959 затоплене водами Кременчуцького водосховища; Жовнинне — тепер с. Чорнобаївського р-ну Черкаської обл.].

Надбання таких значних володінь на віддалі 250 км від Києва змусило Київський Миколаївсько-Пустинний монастир улаштувати на горі Пивисі невеликий скит. Заснування цього скита відбулося не раніше 1552, оскільки в універсалі польсько-

го короля Владислава, яким він підтверджував привілеї Київського Миколаївського монастиря, дані йому 1552 королем Сигізмундом I, не згадується про існування монастирських угідь на Пивисі: «...мы король милостиво поволим, что устроенный скит начал помалу обращать на себя внимание в данной местности». На підставі цього в 2 пол. 16 ст. священник Устимович улаштував у скиті дерев'яну церкву в ім'я св. Миколая. Побудована церква ще більше привабляла до себе навколишнє населення. Невдовзі знайшовся благодійник — гадяцький полковник Антон Крижанівський, який поряд із дерев'яною збудував кам'яну церкву, що мала 14 саж. довж. і 8 саж. ширини. Фундамент цієї церкви можна було бачити ще в кін. 19 ст.

До поч. 17 ст. Пивський скит був уже повністю облаштований, мав ігумена, достатнє число братії і став називатися спочатку монастирцем, а потім і монастирем. Це підтверджувалося збереженням на кін. 19 ст. монастирським синодиком, який був заведений ще на поч. 17 ст. Гора Пивиха, на якій був розташований монастир, спускалась до Дніпра трьома крутими терасами, порослими густим, непрохідним лісом. Середня тераса, де стояла церква, мала вигляд рівного майдану із заглибленнями. З півночі і з півдня гору оточували яри, і тільки зі сходу був глибокий звивистий в'їзд до монастиря. Отож, за своїм розташуванням П. м. був природною фортецею і служив надійним сховищем та важливим пунктом оборони. Важливе стратегічне значення мала побудована монастирем переправа через Дніпро.

У 17 ст. П. м. став значним релігійно-політичним осередком на Полтавських землях. Історія монастиря пов'язана з рядом значних подій в житті краю. Мешканці монастирських сіл Пива, Воронівка та Бужин брали участь у козацькій війні І. Сулими 1635. Сам монастир було пограбовано польськими військами, які придушували повстання. Під час війни П. Бута (Павлюка) 1637 ченці переховували повстанців, рятуючи їх від карателів. Монастиря торкнулися події війни Я. Острянина й Д. Гуни 1637—1638.

Із початком Хмельниччини переправи через Дніпро в монастирських землях неоднора-

зово слугували козацьким військам. Заслуги монастиря були належно поціновані: 1651 гетьман Б. Хмельницький наказав козацьким старшинами стежити, щоб поселяни, приписані до монастиря, не ухилилися від послухання. Після Переяславської ради московський цар Олексій Михайлович жалуваною грамотою 1654 закріпив за монастирем всі його володіння. Гетьман І. Виговський 1658 видав підтверджувальну грамоту на володіння угіддями, придбаними від різних осіб. Гетьман І. Брюховецький універсалом 1667 надав монастиреві право заселяти свої розорені поселення. Важливий для монастиря універсал надав йому 30.06.1670 гетьман Д. Многогрішний: «... видаю что от разорения бусурман и неприятелей Украина в застыние пришла, где и монастыр Пивский через тех же неприятелей разорен и запустел, и желая чтобы за его царского пресветлого Величества, за нас и за все войско Запорожское на том Пивском пение в хвалу Божию действовалося и множилось, как прежде бывало, монастырь на Пивском месте, где и давно бывал, причестному в Бози отцу Алексею Туру игумену монастыря Пустынно-Никольского Киевского строить и обновлять». Цим універсалом підтверджувалося право монастиря населяти знову розорені монастирські поселення, а також безперешкодно володіти всіма своїми попередніми угіддями, в числі яких поіменовані: Жовнин, Білобережжя, Бражна Лука, Домонтове оз., Олександрове оз., Старець оз. та ін. урочища біля Вереміївки, урочища біля Чигирина, Діброва на Сулі і Дніпрі «даже к Пивам», Шапінці, оз. Золоте Дно, Солониця, перевози через Сулу і Дніпро, Максимівка, угіддя під Власівкою і угіддя по той бік Дніпра від Крилова через сім миль, «почав от побережья», до оз. Дубок. На завершення гетьман наказував: «...и мы желаем и приказываем, дабы никто не дерзнул, чинить препоны той братии, которых пришлет причестный игумен Никольский для обновления и строения монастыря Пивского».

У 1660-1670-х монастир, контролюючи переправу через Дніпро, став місцем протистояння: Я. Сомка проти Ю. Хмельницького, І. Брюховецького проти Я. Сомка,

І. Брюховецького проти П. Терері, І. Брюховецького проти П. Дорошенка, П. Суховія і Д. Многогрішного проти П. Дорошенка, І. Самойловича проти П. Дорошенка, І. Самойловича проти Ю. Хмельницького. Монастир виступав посередником у переговорах П. Дорошенка з І. Брюховецьким. У серед. 1670-х його маєтності були розорені в ході воєнних дій, які точилися між російсько-українським військом під проводом Г. Ромодановського та І. Самойловича та правобережним гетьманом П. Дорошенком. Тоді були спалені Воронівка, Боровиця, Бужин, знищено с. Пива, яке перестало існувати, спустошено Максимівку та ін. монастирські поселення. Під монастирем було влаштовано земляну фортецю з валами і ровами, де був розташований російсько-козацький штаб. Від того часу залишились дві чавунних гармати, які стояли в Градизьку на Покровському узвозі, а потім знаходилися під дзвіницею Троїцької церкви і зникли в кін. 1950-х.

1679 — 1774.

По закінченню воєнних дій 1679 П. м. почав відновлюватися. Монахи, що розбіглися, почали стікатися в обитель, в якій знову стало «действовать пение во хвалу Божию».

У серед. 18 ст. монастир був важливим збірним пунктом гайдамаків.

У черв. 1768 на невеликому дніпровському о-ві Станова Дубина стояв табором відомий гайдамацький отаман С. Неживий. У монастирських володіннях формувалися і переховувалися гайдамацькі загони. Недалеко від монастиря знаходилися хутори гайдамацьких отаманів Майбороди та Медведя. З гайдамаками перекази пов'язують назву ур. Залізна Баба, яка нагадує про відомого гайдамацького вождя Максима Залізняка, а також назви трьох могил на г. Пивиха: одна називається Гайдамачка, дві ін. — Близнюки. За переказами, гайдамаки ховали в них свої скарби: гроші і зброю.

Любили П. м. і запорозькі козаки, щедро наділяючи його своїми дарами. Монастирська пам'ятка зберігала записи про вклади козаків-запорожців: куреня Георгієвського — Литвиненка, куреня Брюховецького — Івана Передереги, куреня Канівського — Власа Медведя і

Мартина Невеселого та ін. Деякі запорожці, втомившись від бурхливого життя, залишалися в монастирі, відаючи йому своє майно і приймаючи чернецтво як, наприклад, запорожець Моргун, що став монахом з іменем Ігнатій. Уродж. Жовнина Гладкий, якого називали останнім запорожцем (пом. у 1830-х), зберіг багато розповідей про те, як після ліквідації Січі 1775 багато запорожців, бажаючи вільного життя, жили в тутешніх монастирських лісах, займаючись грабіжництвом на дорогах та у навколишніх селах, поки всі до одного не склали свої буйні голови. Існував переказ про їх напад на с. Бориси, розташоване неподалік монастиря. За переказами, одного з нападників звали Гулак. Був він незвичайної сили і зросту. Довго одне з місць його «подвигу» на великій кременчуцькій дорозі називалося Гулаківщина.

У другий період свого існування П. м. процвітав і був широко відомим далеко за межами Полтавщини. Навіть далекий Новгород знав про нього, приславши свої дари. Чимало богомольців із різних країв залишали тут свої пожертвування. Особливо збагачували монастир купці: київські, пугівські, волховські, брянські, глухівські, калузькі, які приїздили на знаменитий у той час Миколаївський Городищенський ярмарок. У синодику зберігалося чимало цікавих записів про пожертвування різних осіб. Так, глухівський житель Григорій Шарий пожертвував пару волів, криловський мешканець Григорій Рудь — 40 овець, городищенський сотник Андрій Жук — 40 колод бджіл, київський житель Соколовський — бочку смоли. Були випадки відписування монастиреві своїх земель і маєтків. Так, 1705 пан Симеон Іванович Говтвянський подарував монастиреві ставок і греблю. Серед пожертвувачів зустрічаються імена гетьмана, митрополита, отамана, осавула, ченців ін. обителів, протопопів, ієреїв. Збереглися записи про значні вклади гетьмана Данила Апостола, митрополита Сіверського Антонія, протопопа Криловського Симеона, пресвітерів городищенського Дем'яна і пивогорського Іоанна. Зустрічаються серед вкладників на поминання чимало прізвищ відомих багатіїв: Кодинця, Ро-

дзянки, Булюбаша, Устимовича, кн. Мещерського, Толстого, Величка, Стародуба, Дебелого, Білаша, Черепихи та ін.

Отримавши значну долю саможитності, монастир сам почав придбавати володіння. Так, 1709 він купив у Городища плавні і угіддя у довільну посесію за сто злотих доброю монетою. У м-ку Вереміївка були придбані землі, на яких були влаштовані комори, вітряки, сади і шинок. У с. Погоріле, що підпорядковувалося Вереміївці, була придбана орна земля, шість озерних і кілька придніпровських мочарів для ловлі осетрів, улаштований хутір із млином і шинком. У с. Максимівка був улаштований особливий чернечий хутір із винокурними і пивоварними заводами. Він був для монастирських намісників дачею, де вони подовгу проживали. У Городищі в монастирях були великі готелі для приїжджих богомольців. Були придбані угіддя також у Метлашівці, Борисах, Погребах, Говтві Кобеляцького пов., Кривій Руді Хорольського пов. За прибл. підрахунками, монастир володів майже 25 тис. дес. землі й 10 тис. селян. У Градизьку ще в кін. 19 ст. існувала левада в 38 дес., яка називалася монастирською гуменною, тому що на ній були скотний двір, тік, хлібні амбари. На незорих монастирських полях і луках випасалися череди великої рогатої худоби, отари овець.

Право П. м. володіти цими землями підтверджували жалуваними грамотами гетьмани І. Мазепа (1693) та І. Скоропадський (1716). Особливо покровительствував П. м. гетьман Д. Апостол. Він мав у Крилові масток, і по дорозі туди, користуючись перевізницькими засобами монастиря, часто зупинявся в обителі, щедро наділяючи її своїми дарами. Покровительствувала П. м. і Київська митрополія, постачаючи начинням і богослужбовими книгами.

На відміну від зовнішньої, внутрішня історія П. м. практично невідома. Управителі обителі в синодику перераховані лише за іменами. Зберігся запис про намісника Варсонофія і економа ієромонаха Якова Жукевича, які пожертвували 1771 багату ризницю. Зберігся також запис про начальників Ілідора Ямницького, Парфенія Бережецького, Іосію Зарембу, Михаїла Базилевича, Антонія

Нарожецького, які пожертвували значні вклади на своє поминання. Стосовно кількості братії, даних не збереглося, але судячи з багатства, обширів володінь, чисельності хуторів можна думати, що її число було значним, адже скрізь потрібен був догляд і розпорядливість. Станом на 1774 у монастирі налічувалося, крім намісників та необхідного числа нижчих служителів, економ, п'ять ієромонахів і вісім простих монахів, настоятелем монастиря був брат Київського митрополита Єпіфаній (Могилянський). Про розташування монастирських приміщень можна судити за залишками мурованих фундаментів та розповідями старожилів. Вірогідно, на нижній терасі через обмеженість її розмірів стояли тільки головна мурована Миколаївська церква і невелика дерев'яна на честь Богородиці з братською трапезною при ній. Внизу біля підніжжя гори був розташований чорний двір: кухня, проскурня, пральня. Під середньою терасою на північ були влаштовані погребі. З нижньої тераси на середню вели широкі сходи з перилами і кам'яними приступками. Ці сходи були розібрані ще на поч. 19 ст. На середній терасі, де стояла церква, вздовж дороги, що вела на гору, були розташовані келії настоятеля і братії.

1774—1788.

У 2 пол. 18 ст. монастир став поволі занепадати. Процес прискорила пожежа 04.05.1774. Вогонь охопив ветху дерев'яну церкву, а потім поширився на муровану. Полум'я було настільки сильним, що величезний мурований храм вигорів повністю, залишилися одні стіни. Згоріли також келії братії і настоятеля, а також увесь верхній двір. Врятувати вдалося тільки чудотворний образ Миколи, який обуглився, образ козацької Божої Матері, ікону св. вмц. Варвари з мощами, дерев'яний напрестольний хрест, кілька книг і речей. Гора руїн диміла впродовж місяця. Братія, яка опинилася без даху над головою, розійшлася. Але вже 1775—1777 було зведено новий мурований Миколаївський собор та надбрамну дзвіницю, відновлено настоятельську і братську келії. У 1777 П. м. було знову відкрито. Але відбудована обитель уже нічим особливим — ні зовнішнім, ні внутрішнім багатством — не вирізнялася.

Число братії стало завсім обмеженим. Всі монастирські маєтності на правому березі Дніпра відійшли до Київської митрополії, на лівому ж багатому володінні під час сум'яття були захоплені різними особами. Незважаючи на злиденне становище, П. м. не втрачав надії на відновлення колишньої величі. Обгорілі стіни мурованої церкви не розбиралися кілька років, оскільки передбачалося відновлення храму в первісному вигляді. Проте пожежа була лише передвісником катастрофи.

У 1786 Катерина II наказала відібрати у П. м. володіння і селян, зробити докладний реєстр монашеської братії й зайвих звільнити поза штат. Монастирю було дозволено лише зняти тогорічний урожай. Залишившись без володінь і селян, П. м. остаточно збіднів, попереднє число братії було скорочене до 12 іноків. Того ж 1786 видано указ, який велів усі церкви приписних монастирів перетворити в парафіяльні. Цим указом доля П. м. була вирішена остаточно. Ченці були переведені в Золотоніський Красногірський монастир, а до монастирської Миколаївської від Градиської Покровської церкви приписано належне число парафіян і визначено священика. 02.04.1788 згідно з указом Київської декастерії протоієрей Ієремія Туманський розібрав обгорілі церковні стіни, використавши матеріал для будівництва нової Троїцької церкви. Невдовзі після знищення руїн місце, на якому стояв монастирський храм, перетворилося на глибокий яр. На його дні залишався камінь, який вказував місце престолу, та й той кудись зник.

Лит.: Матченко А. Историко-археологический очерк бывшего Пивогорского монастыря нынешней Николаевской Кладбищенской церкви в г. Градижск Полтавской губернии. — Кременчуг, 1891. — С. 2-20; Ресет О. П., Коляда І. А. Усі гетьмани України. Легенди. Міфи. Біографії. — Харків, 2008. — С. 187, 206; Жук В. Н., Олександренко Г. П. Градижск. — Харків, 1968. — С. 13-20.

В. М. Гругор'єв.

ПИЛИПЕЙ

Пилип (?—?) — благодійник.

Кошовий Запорозької Січі. Фундатор дерев'яної Васиївської церкви (2 пол. 18 ст.) у с. Матвіївка Золотоніського пов. 1811 місцеві мешканці перенесли її з околиці села ближче до центру і назвали Олександроневською.

Лит.: Коропов М. К истории Александроневской церкви с. Матвеевки, Золотоношского уезда // ПЕВ.ЧН. — 1899. — № 29. — С. 2033.

В. М. Ханко.

ПИЛИПОВИЧІ С.,

Оржицький р-н. Православної Церкви громада. Михайлівська церква.

Дерев'яна. Збудована 1803 на кошти Григорія та Івана Огровицьких. 1858 поряд з церквою спорудили муровану дзвіницю. 1867 на кошти ген.-лейтенанта Миколи Огровицького церкву відремонтовано.

У 1902 володіла 33 дес. 2007 кв. саж. землі ружної, у т. ч. 2007 кв. саж. садибною в двох місцях. Мала церковну сторожку, 2 будинки для квартир причту. Діяли б-ка, церковнопарафіальна школа (містилася у церковному будинку).

До парафії входив хут. Олексіївка. 1902 парафіян — 571 душа чоловічої, 584 душі жіночої статі; 1912 парафіян привілейованих станів — 15, міщан — 13, селян — 1064.

Із священиків відомі: Гаврило Петрович Коваленко (1902, у сані з 1890, нагороджений скуфією 1900), Олександр Стефанович Хуторненко (1912); із псаломщиків: Василь Олександрович Білоусов (1902, позаштатний 1912, на посаді з 1856), Микола Васильович Міхновський (1912); із церковних старост: селянин Микита Михайлович Козак (1902), селянин Герасим Григорович Міщенко (1912).

Лит.: Клировая книжка..., 1902. — С. 385; Справочная клировая книга..., 1912. — С. 160.

В. О. Мокляк, Т. П. Пустовіт..

ПИМЕН

(рр. н. і см. невід.) — священнослужитель, ієромонах.

1482 збудував невелику церкву Різдва Іоанна Предтечі, поклавши початок Гадяцькому Красногірському Миколаївському чоловічому монастирю. Через 74 роки була зведена дерев'яна Миколаївська церква. У часи Руїни, монастир знавав розорень, а тому мешканці Гадяча, гадяцький полковник Михайло Самойлович (Галицький, 1678—1687), гетьман Іван Самойлович дали кошти на відбудову монастиря. 1692 була зведена нова мурована Миколаївська церква фундації гадяцького полковника Михайла Бороховича. 1786 монастир ліквідували.

Лит.: Левіцький П. Исторические сведения об имущественных владениях монастырей Полтавской

епархии, упраздненных в прошлом столетии // ПЕВ.ЧН. — 1883. — № 13. — С. 669; Грановский, 1901. — С. 347-348.

В. М. Ханко.

ПИПКО

Павло Маркович (1874, с. Балаклія, тепер Великобагачанського р-ну Полтавської обл. — ?) — священнослужитель.

Одержав поч. освіту. Проживав у с. Черевки Миргородського р-ну. Піп Преображенської церкви. Заарештований 23.10.1937. Засуджений Особливою трійкою при УНКВС Полтавської обл. 04.11.1937 за ст. 54-10 ч. 1 КК УРСР до 8 років позбавлення волі. Реабілітований Полтавською обласною прокуратурою 12.02.1990.

Лит.: ПІ-3, 2005. — С. 574.

ПИРОГИ С.,

Глобинський р-н. Православної Церкви (з 2000-х — УПЦ МП) громада. Георгіївська церква.

Побудована 1745, нова 1857. Дерев'яна, на мурованому фундаменті, в одному зв'язку з дзвіницею. У 1902 володіла 1,5 дес. землі під церковним погостом, 36 дес. руги. Мала будинок для квартири священика. Діяли б-ка; у парафії — церковнопарафіальна школа грамоти для дівчаток, двокласне міністерське училище.

До парафії входили хутори Дігтяровий, Слищовий, Черваневий, Зінченковий, Бакаловий, Мар'їний. 1902 парафіян — 954 душі чоловічої, 952 душі жіночої статі; 1912 парафіян привілейованих станів — 37, міщан — 31, козаків — 1517, селян — 331.

У новітній час громада зареєстрована 14.03.2000 за № 98. Богослужіння проводяться у молитовному будинку.

Із священиків відомі: Іоанн Автономович Стефанович (1902, 1912, у сані з 1897), протоієрей Олександр Йосифович Комарецький (позаштатний 1902); із псаломщиків: Прокіп Петрович Таранцов (1902, на посаді з 1895), Сергій Петрович Лисовицький (1912); із церковних старост: унтер-офіцер Симон Мойсейович Котляр (1902), Павло Григорович Гордієнко (1912), Іван Петрович Чиківда (2008).

Лит.: Клировая книжка..., 1902. — С. 310; Справочная клировая книга..., 1912. — С. 120; РГПО, 2008.

Т. П. Пустовіт..

ПИРСЬКИЙ

Василь Якович (1833 ? — 23.07.1880, с. Солошині Кобеляцько-

ниченко В. І. Нова історія Полтавщини (кінець XVIII – початок XX століття): Підручник для 9 класу загальноосвітньої школи. – Полтава: Оріяна, 2003 [перевид, 2006]. – 264 с., іл.

Новітня історія Полтавщини, 2005 – Білоусько О. А., Ермак О. П., Ревергук В. Я. Новітня історія Полтавщини (перша половина XX століття): Підручник для 10 класу загальноосвітньої школи. – Полтава: Оріяна, 2005. – 312 с., іл.

Новітня історія Полтавщини, 2006 – Білоусько О. А., Киридон П. В., Пустовіт Т. П., Ревергук В. Я. Новітня історія Полтавщини (середина XX – початок XXI століття): Підручник для 11 класу загальноосвітньої школи. – Полтава: Оріяна, 2007. – 312 с., іл.

Описание монастырей... 1817 – Описание монастырей в Российской империи находящихся, с показанием времени построения оных и в каких классах положены по штатам; также храмовых праздников и достопамятных происшествий, случившихся в них; С присовокуплением Известия о всех Соборных, монастырских, ружных и приходских церквях, в Столичных городах Москве и С. Петербурге находящихся, когда оные построены и в какие числа бывають храмовые праздники. – Изд. 4-е. – М.: В Типографии С. Селивановского, 1817.

Павловский, 1912 – Павловский И. Ф. Краткий биографический словарь ученых и писателей Полтавской губернии с половины XVIII века. С портретами. Изд.

Полтавской ученой Архивной Комиссии. – Полтава: Типо-литография преемников Дохмана, 1912.

Павловский, 1913 – Павловский И. Ф. Первое дополнение к Краткому биографическому словарю ученых и писателей Полтавской губернии с половины XVIII века. Издание Полтавской ученой Архивной Комиссии. – Полтава: Т-во Печатного Дела (тип. бывш. Дохмана), 1913.

Павловский, 1914 – Павловский И. Ф. Полтавцы иерархи, государственные и общественные деятели и благотворители. Опыт краткого биографического словаря Полтавской губернии с половины XVIII в. С 182 портретами. Издание Полтавской ученой архивной комиссии. – Полтава: Т-во Печатного Дела (тип. бывш. Дохмана), 1914.

Павлуцкий, 1908 – Павлуцкий Г. О церковных постройках в стиле «Емпіге» Полтавской губернии // Труды Четырнадцатого археологического съезда в Чернигове. – Т. II. – М., 1908.

Памятная книжка..., 1865 – Памятная книжка Полтавской губернии за 1865 год, изданная Полтавским губернским статистическим комитетом, составленная членом-секретарем комитета Павлом Бодянским. – Полтава, 1865.

Памятники градостроительства, 1983; 1984; 1985; 1986 – Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР. – Т. 1. – К., 1983; Т. 2. – К., 1984; Т. 3. – К., 1985; Т. 4. – К., 1986.

Полтавщина: Енци. довід., 1992 – Полтавщина: Енциклопедичний довідник / За ред. А. В. Кудрицького. – К.: Вид-во «Українська Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1992.

РГПО, 2008 – Релігійні громади Полтавської області станом на 01.01.2008 р. // Інформація відділу у справах національностей та релігій Полтавської облдержадміністрації.

РІ-2, 2004 – Реабілітовані історією. Полтавська область. – Кн. 2. – К.-Полтава, 2004. – 720 с.

РІ-3, 2005 – Реабілітовані історією. Полтавська область. – Кн. 3. – К.-Полтава, 2005. – 720 с.

РІ-4, 2006 – Реабілітовані історією. Полтавська область. – Кн. 4. – К.-Полтава, 2006. – 736 с.

РІ-5, 2007 – Реабілітовані історією. Полтавська область. – Кн. 5 / Упоряд. О. А. Білоусько. – К.-Полтава, 2007. – 720 с.

Розсоха, 2002 – Розсоха Л. Миргородська старовина: Дослідження. Статті. Нариси. Розвідки. – Полтава, 2002.

Середньовічна історія Полтавщини, 2004 – Білоусько О. А., Супруненко О. Б., Мироненко К. М. Середньовічна історія Полтавщини (V – перша половина XVI століття): Підручник для 7 класу загальноосвітньої школи. – Полтава: Оріяна, 2004. – 200 с., іл.

Справочная клировая книга..., 1912 – Справочная клировая книга по Полтавской епархии на 1912 год (Составлена в Канцелярии Духовной Консистории по сведениям, доставленным о.о. благочинными). – Полтава, 1912.

Строев, 1877 – Списки иерархов и настоятелей монастырей Российской Церкви. Составил из достоверных источников Павел Строев, ординарный академик Императорской С.-Петербургской Академии Наук, член Археологической комиссии и разных других ученых обществ. Издание Археологической комиссии. – СПб.: Типография В. С. Балашева, 1877.

Таранушенко, 1976 – Таранушенко С. А. Монументальна дерев'яна архітектура Лівобережної України. – К.: Будівельник, 1976.

Ханко, 2002 – Ханко В. Словник мистців Полтавщини. Середина XVII – початок XXI ст. – Полтава, 2002.

Ханко, 2007 – Ханко В. Полтавщина: плин мистецтва, діячі. Мистецтвознавчі праці. – К., 2007.

Чернігівщина: Енци. довід., 1992 – Чернігівщина: Енциклопедичний довідник / За ред. А. В. Кудрицького. – К.: Вид-во «Українська Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1992.

Яблонский, 1955 – Яблонский Д. Н. Порталы в украинской архитектуре / Под ред. доктора архитектуры В. И. Заболотного. – К.: Изд-во Акад. арх-ры Украинской ССР, 1955. – 144 с., 92 табл.

Ucraina – terra cosacorum, 2004 – Ucraina – terra cosacorum: Україна – козацька держава: Ілюстрована історія українського козацтва у 5175 фотосвітликах / Керівник проекту, автор-упорядник, художник, фотограф, ілюстратор В. Недяк. – К.: Вид-во «Емма», 2004.

АВТОРИ СТАТЕЙ

Авакум (Давиденко).
Бабенко Л. Л.
Бажан Г. О.
Бажан О. Г.
Білокін С. В.
Білоусько О. А.
Бобровський Т. А.
Варченко Ю. М.
Васик Ю. В.
Войналович В. А.
Волошин Ю. В.
Ворона Г. Я.
Гавриленко І. М.
Галіулліна Т. В.
Гарпинченко М. О.
Гирич І. Б.
Гладка С. М.
Горбач Н. Я.
Граб В. І.
Григор'єв В. М.
Гужва Ю. М.
Дамівець І. С.
Дудка О. І.
Єрмак О. П.
Житченко В. В.

Жук В. Н.
Зарівчанська Л. В.
Ййслиу Н. В.
Ільченко О. М.
Калашник Є. С.
Катаєв В. С.
Кивва Н. О.
Киридон А. М.
Киридон П. В.
Кішик В. В.
Клепко С. Ф.
Коваленко А. І.
Колесник О. В.
Коппел-Ковтун С. І.
Коротенко В. В.
Кошова В. М.
Кравченко П. А.
Кукленко О. М.
Кулатова І. М.
Курчакова О. М.
Лещенко М. В.
Лось М. Т.
Лямкін В. В.
Маєвська С. В.
Мироненко К. М.

Мисник С. І.
Міхно А. С.
Міщанин В. Д.
Мокляк В. О.
Москаленко С. П.
Мучник А. М.
Нестуля О. О.
Обревко-Годзенко О. М.
Остроушко К.
Павленко В. А.
Павленко П. В.
Пашенко В. О.
Петренко І. М.
Пилипець В. А.
Подєнежна Ю.
Посухов В. І.
Пуголовок Ю. О.
Пустовгар Г. Г.
Пустовіт Т. П.
Расате Шегор.
Ревергук В. Я.
Розсоха Л. О.
Ротач О. П.
Ротач П. П.
Рудницький Ю. В.

Самойленко Ю. О.
Сердюк Г. Д.
Скорий С. А.
Сошин В. В.
Стахів М. П.
Степаненко М. І.
Супруненко О. Б.
Сухорук Н. В.
Тєвікова О. В.
Тимошук А. І.
Тітков О. В.
Федоренко С. А.
Ханко В. М.
Храпач М. І.
Черкасець Т. І.
Чернушенко Б. І.
Чиркова М. Ю.
Шерстюк В. В.
Шибанов Г. М.
Шилов Ю. О.
Шкода Н. М.
Шрамко Б. А.
Шрамко І. Б.
Яненко З. П.

ISBN 978-966-192-047-6
УДК 94(477.53)(03)
ББК 63.3(4УКР-4ПОЛ)Я20
П 52

Наукове видання

ПОЛТАВІКА
ПОЛТАВСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ
у 12 томах
Том 12
РЕЛІГІЯ і ЦЕРКВА

Scientific edition

POLTAVICA
POLTAVA ENCYCLOPAEDIA
in 12 volumes
Volume 12
RELIGION and CHURCH

Видано за підтримки Полтавської обласної державної адміністрації (голова – Валерій Михайлович Асадчев)
та Полтавської обласної ради (голова – Олександр Васильович Удовіченко)

Головний редактор *О. А. Білоусько*
Editor-in-chief *O. A. Bilousko*

Верстка і підготовка до друку *С. В. Хорєв*
Design and prepress by *S. V. Khoriev*

Фотохудожник *А. К. Гребіник*
Artist of photogtaphy *A. K. Hrebinyk*

Видавництво «Полтавський літератор» 2009 Poltavskiyi Literator Publishers
Генеральний директор *А. А. Карпенко*
Director-general *A. A. Karpenko*

115, вул. Пушкіна, м. Полтава, Україна 36014
тел./факс: (0532) 562983

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції, серія ДК № 1319 від 02.04.2003 р.,
видане Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України

Формат 60x88/8. Папір офсетний, крейдяний. Гарнітура Балтика
Обл.-вид. арк. 240,21. Ум. друк. арк. 97,51. Друк офсетний
Всі права застережені. All rights reserved

П52 ПОЛТАВІКА. Полтавська Енциклопедія: У 12 томах. – Том 12: Релігія і церква / Гол. ред. О. А. Білоусько; Ред. кол.:
Ю. М. Варченко, А. М. Киридон, В. О. Мокляк, Т. П. Пустовіт, В. М. Ханко, С. В. Хорєв. – Полтава: Вид-во «Полтавський літератор», 2009. – 756 + XL с., іл., схеми, карти, табл.

Дванадцятий том 12-томного видання ПОЛТАВІКА–Полтавська Енциклопедія висвітлює найважливіші моменти релігійного та церковного життя на Полтавщині від найдавніших часів до початку ХХІ століття. Том містить 3726 статей 99 авторів; 609 статей складають редакційний матеріал. У томі вміщено 40 сторінок кольорових ілюстрацій на окремих аркушах (214 сюжетів). В тексті – 1094 ілюстрацій, 2 схеми, 2 карти, 4 таблиці. Всім, хто цікавиться історією релігії і церкви.

ББК 63.3(4УКР-4ПОЛ)Я20

POLTAVICA. Poltava Encyclopaedia: in 12 volumes. – Volume 12: Religion and Church / Editor-in-chief O. A. Bilousko.
– Editorial staff: Y. M. Varchenko, A. M. Kyrydon, V. O. Mokliak, T. P. Pustovit, V. M. Khanko, S. V. Khoriev. – Poltava:
Poltavskiyi Literator Publishers, 2009. – 756 + XL p., ill., charts, maps, tables.

The twelfth volume of POLTAVICA – Poltava Encyclopaedia in 12 volumes important events of religion and church life in Poltava region from the ancient time till the beginning of XXIst c. The volume includes 3726 articles of 99 authors; 609 articles compile editorial material. There are 40 colour illustrations on separate pages (214 plots) in the volume and 1094 illustrations, 2 charts, 2 maps, 4 tables in the text.
Intended for everybody who is interested in religion and church.

ISBN 978-966-192-047-6

© Центр дослідження історії Полтавщини, 2009.
© Видавництво «Полтавський літератор», 2009.